

ONVOLTOOIDE SCHEPSELS OP DE VLUCHT VOOR HET VOLDONGEN FEIT

DE FANTASTEN - DE TIJD

HELEEN MERCELIS

Het contrast is niet meer wat het was. Dat weten we, dat is ons zo ingeprent. Schijnbaar zijn we gewend aan ambiguïteit en nuanceren we erop los. Maar hokjes blijven verleidelijk en grenzen worden voortdurend getrokken. Onze oppositiedrang plaatst stevast verstand tegenover gevoel. Onderscheidt dromen van daden. Wantrouwt repertoire in een visuele beeldcultuur.

Laat dat nu net zijn wat De Tijd ruim twintig jaar doet: radicaal teksttheater maken. Het gezelschap krijgt er soms een stoffige bijklank door. Nochtans zijn de teksten die het kiest vaak op leeftijd, maar nooit gedateerd. In 2010 valt een voorkeur op voor de culturele bloeiperiode van het interbellum. Eerst zagen we een confrontatie tussen Wittgenstein en Joyce, Woolf, Eliot, Van Ostaijen en Kafka, in het najaar komt Walter Benjamin erbij. En tussenin nog even Musil. Twee keer zelfs. Het is naar aanleiding van de theaterbewerking van De man zonder eigenschappen (Guy Cassiers' nieuwe trilogie, waarvan het eerste deel in coproductie met De Tijd) dat besloten werd De fantasten te hernemen. Want helemaal nieuw is de creatie niet. In 1991 hielden Lucas Vandervost en de zijnen een scenische lezing van het stuk-met-de-onspeelbare-reputatie (toen al en nu nog in de gedegen vertaling van Hans W. Bakx). In 1993 volgde een complete opvoering die menig toeschouwer in het geheugen gegrift staat: door de duur (vijf uur), de intensiteit, het verrijnde acteren dat elke nuance in de tekst subtiel uitlicht.

WOORDEN STROMEN

En uit wat voor een schakeringen bestaat die tekst! Het oppervlakverhaal is simpel, bijna burlesk: met jeugdvriend Anselm, en begeleid door juffrouw Mertens, ontvlucht Regine haar echtgenoot Josef en zoekt onderdak bij bevriend koppel Thomas en Maria. Josef komt haar achterna, met de hulp van de detective Stader en een map vol onthullingen, waarop Anselm aan de haal gaat met Maria. Ook de onderliggende thema's zijn niet bijster ingewikkeld. Liefde, eenzaamheid, (wan)hoop: universele gegevens.

Het is de taal die de eenvoud complex maakt. Gedachtestromen worden ingenieus geformuleerd, wereldbeelden trefzeker onder woorden gebracht. Met innerlijke bespiegelingen verveelvoudigen de filosoferende intellectuelen elke uiterlijke actie. Niet enkel wat gebeurt telt, ook wat had kunnen gebeuren. Niet enkel de verwezenlijking, ook de mogelijkheid tot. Althans zo is het voor de fantasten: Regine, Thomas en Anselm. In tegenstelling tot hun positivistische entourage is voor hen materialiteit geen noodzaak. Het verwoorden voldoet.

TAAL ALS TRANCE

Op het meest letterlijke vlak illustreren de acteurs van De Tijd dat met de tekstzegging. De personages van Josef, juffrouw Mertens en Stader zijn duidelijk omlijnd. Lucas Vandervost, Mieke De Groote en Michael Vergauwen kleuren hun woorden met een karakteristieke intonatie. Suzanne Grotenhuis' Maria bekleedt een tussenpositie. De actrice verleent haar personage een eigen, minder stereotiep karakter. Haar heldere intonatie geeft Maria een nuchtere gevoeligheid. De toon van Rosa Vandervost daarentegen voegt niet toe, maar reduceert. Haar drammerige spreekstijl geeft de intrigerende Regine te vaak de allures van een nukkig kind. Valentijn Dhaenens (Anselm) en Jurgen Delnaet (Thomas) hanteren een neutralere toon. Haast zijn hun intonaties inwisselbaar. Monotoon zijn ze echter niet. Zinnen worden neergelegd, niet rondgefladderd. Tijd wordt genomen en gelaten. Tijd voor begrip, tijd voor emotionaliteit. Dit is taal als trance. De fantasten dompelt het publiek onder. Zonde dat het driedelige gebeuren twee keer onderbroken wordt. Het talige universum lonkt verleidelijk naar onze escapistische geest. Zonde dus ook dat er – hoewel beperkt – gesnoeid is in de tekst. Toch getuigt de voorstelling

als geheel van een groot respect voor Musils woorden, tot en met zijn regieaanwijzingen. Als Thomas opkomt, kort één zin zegt en weer afgaat, dan is dat in de eerste plaats de keuze van Musil, en niet die van Vandervost.

DE WAARDE VAN GRIJS

Dat staft ook het decor. Elk van de drie bedrijven speelt zich af in een andere kamer, met een andere inrichting. Zo is dat bij Musil, zo is dat bij De Tijd. Akkoord, in detail legt de schrijver het decor nergens vast. De verschillende schilderijen, de kamerplant, de mooi in het midden van de scène geplaatste ladder tussen een hoopje verstrooide schoolstoelen: het zijn keuzes van De Tijd. Wel geeft Musil aan dat het toneel evenzeer verbeelding moet zijn als werkelijkheid. En daar slaagt de equipe van Vandervost voortreffelijk in.

Op het eerste gezicht lijken de scènebeelden nochtans een beknopting van de fantasie. Alles is zo verdomd mooi, zo verschrikkelijk esthetisch verantwoord dat het vervelend wordt. Van de gestileerde poses en perfecte posities van de acteurs, via de op maat gemaakte, chique kostuums (van Sabina Kumeling) en de muziek (van George De Decker) die precies invalt wanneer ze invallen moet, tot de map van Stader die zich openspreidt in een bijzonder bevallige waaier. Levenloos is het. De uitbeelding van de inerte werkelijkheid waarin de personages ronddwalen.

Maar tegelijk wordt de illusie van één werkelijkheid doorprikt. Het decor straalt in kunstmatigheid. De grote lampen naast de speelvloer die de actie belichten en haar een filmisch aura geven, benadrukken dit. Net het artificiële bevat een opening naar de gedachtewereld. Het wijst op de mogelijkheid van alternatieve enceneringen. Op een zekere willekeur. De beperking als voorwaarde voor het vrijheidsgevoel. Het suggereert dat Thomas, Anselm en Regine hetzelfde zijn, maar neergeplant in een andere situatie. Inwisselbaar. Zij zijn 'grijze mensen', zo zegt het programmaboekje, die hun tastbare identiteit en een duidelijke relatie tot anderen zo lang mogelijk uitstellen. Drie keer raden welke kleur de kostuums hebben.

LEVEND TEKSTTHEATER

Op elke mogelijke manier onderwerpt Vandervost zijn regie dus aan Musils stuk. De tekst is hier het doel, niet het middel. De accurate uitvoering van een magistrale partituur. De opvoering als illustratie van het geschreven drama. De acteurs als marionetten van hun woorden. Het lijkt iets van lang geleden. Vandaag doen we daar toch niet meer aan? Het theater heeft toch al wel even een eigen identiteit gekregen? Speelt toch de hoofdrol, niet de dienstmeid? Als alles draait om de tekst, dan lezen we hem toch gewoon?

Nee. Het theater biedt een meerwaarde. Dat spreekt – oh ironie – uit de tekst. Het hele stuk draait immers om meervoudigheid. Om het feit dat de uiterlijke wereld alleen een nodeloze reductie is, maar dat ook de innerlijke wereld zonder werkelijke houvast geen basis is tot succes. Dat grootse gedachten niet alles zijn. Dat idealen alleen uiteindelijk verzanden in een dood idealisme. De tekst beschrijft de kracht, maar ook het tekort van de taal. En welk medium is meer geschikt om de onlosmakelijke combinatie van gedachten en concretisering te tonen dan het theatrale? Theater is per definitie tastbaar. Lijfelijke aanwezigheid per definitie present. Als dit theater er bovendien in slaagt om het fysiek aanwezige publiek te doen nadenken, inzichten geeft of laat vermoeden, en knaagt; als het toont dat opposities een keuze zijn, geen vanzelfsprekendheid; als het ingaat tegen een vervlakkende tendens... Dan is het helemaal niet voorbijgestreefd, maar treffend actueel. Dan is dit teksttheater exact wat we nodig hebben. Dan mocht daar gerust nog meer de tijd voor worden genomen.

Gezien op 24 februari 2010 in de Bourla, Antwerpen.

Info: www.detijd.be

Deze tekst kwam tot stand in het kader van Corpus Kunstkritiek, een initiatief van VTi - Vlaams Theater Instituut – Steunpunt voor de Podiumkunsten, i.s.m. Vlaams-Nederlands Huis deBuren. Lees meer op www.vti.be/kunstkritiek.

De teksten van het Corpus Kunstkritiek vallen onder de licentie [Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works 2.0 Belgium](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/be/), wat betekent dat de teksten verspreid, maar niet veranderd mogen worden. Elke vorm van verkoop of betalende distributie is apart te onderhandelen, contacteer VTi.